

# ФІНАНСИ, ГРОШОВИЙ ОБІГ, КРЕДИТ

---

УДК: 336.143

<https://doi.org/10.31470/2306-546X-2020-47-147-155>

## ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Коровій В. В.

**Актуальність теми дослідження.** Податкове регулювання є вагомим чинником, що забезпечує економічний розвиток та соціальну стабільність через баланс фіскальної та стимулюючої функцій. Джерелами нагромадження фондів фінансових ресурсів є податки у різних формах, що і забезпечується фіскальною функцією. Першочерговим є формування стратегічних цілей податкової політики для досягнення цілей державного фінансового управління. Необхідним за актуальних умов є удосконалення структури податкових надходжень бюджету.

**Постановка проблеми.** Подальший розвиток положень щодо розробки механізму податкового регулювання надасть можливість підвищити ступінь адаптивності впливу оподаткування на соціально-економічне середовище. Важливими пріоритетами в діяльності фіскальних органів є покращення якісного рівня механізму адміністрування податків, удосконалення моделі державного податкового ризик-менеджменту.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питання розвитку механізму податкового регулювання розглядали зарубіжні науковці, зокрема А. Дж. Ауербах, Р. М. Бірд, Е. М. Золт, Дж. Мехон, А. Лаффер, Дж. Фрідман, В. Танзі. В їх доробку відображено вагомість податкового регулювання для забезпечення поступального соціально-економічного розвитку на протязі останніх десятиріч. Л. Лисяк, А. Мазаракі, М. Кужелєв, А. Нікітішин, В. Макогон, Л. Сідельникова, І. Чугунов та інші українські вчені розробили концепцію реалізації податкової політики в Україні в умовах трансформації економічної системи.

**Виділення недосліджених частин загальної проблеми.** Подальшого дослідження потребує механізм податкового регулювання соціально-економічного розвитку. Важливим завданням держави є підвищення результативності фіскальних стимулів.

**Метою** є удосконалення механізму формування і реалізації механізму податкового регулювання соціально-економічного розвитку країни за умов структурних перетворень фінансової системи.

**Методологія проведення дослідження.** Використано системний підхід і метод порівняльного аналізу, синтезу, логічний підхід та метод наукового абстрагування. Застосовувалися прийоми статистичного аналізу при дослідженні особливостей надходжень податків і зборів до Державного бюджету України.

**Результати роботи.** Здійснено аналіз впливу обсягу податкових надходжень на динаміку економічного розвитку за період 2011–2019 років. Досліджено динаміку та питому вагу переплати податків і зборів до Державного бюджету України. Запропоновано напрями вдосконалення системи адміністрування податків. Обґрунтовано пропозиції щодо удосконалення механізму податкового регулювання.

**Галузь застосування результатів.** Висновки й результати даної роботи можуть бути використані при розробці податкової політики держави, а також у навчально-науковому процесі економічних факультетів закладів вищої освіти.

**Висновки.** Податкове регулювання є достатньо дієвим важелем впливу на динаміку економічного розвитку і соціальну стабільність у суспільстві. В базисі інституційних механізмів його реалізації лежить множина перерозподільчих відносин з приводу суспільного продукту. Розвиток положень щодо прогнозування і планування заходів податкової політики в умовах глобалізації забезпечить можливість посилити адаптивність впливу податкового регулювання на економічний розвиток. З метою удосконалення податкового регулювання при формуванні доходів бюджету країни доцільно покращити якість прогнозування макроекономічних показників розвитку країни та планування податкових надходжень, підвищити дієвість механізмів стягнення та упередження зростання податкової заборгованості. Достатньо важливим і актуальним є забезпечення збалансованої податкової політики, що має ґрунтуватися на системному підході до взаємодії складових податкових відносин, з урахуванням принципів фіскальної достатності, нейтральності, стабільності та економічності оподаткування.

**Ключові слова:** податкова регулювання, податкова політика, податки, економічний розвиток, соціальна стабільність.

## НАЛОГОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Коровий В. В.

**Актуальность темы исследования.** Налоговое регулирование является основным фактором, обеспечивающим экономическое развитие и социальную стабильность путём достижения баланса фискальной и стимулирующей функций. Источниками накопления фондов финансовых ресурсов являются налоги в разных формах, что и обеспечивается фискальной функцией. Первоочередным является формирование стратегических целей налоговой политики для достижения целей государственного финансового управления. Необходимым в актуальных условиях является усовершенствование структуры налоговых поступлений бюджета.

**Постановка проблемы.** Дальнейшее развитие положений касательно разработки механизма налогового регулирования позволит повысить степень адаптивности влияния налогообложения на социально-экономическую среду. Важными приоритетами деятельности фискальных органов являются улучшение качественного уровня механизма администрирования налогов, усовершенствование модели государственного налогового риск-менеджмента.

**Анализ последних исследований и публикаций.** Вопросы развития механизма налогового регулирования рассматривали зарубежные ученые, в частности А. Дж. Ауэрбах, Р. М. Бирд, Е. М. Золт, Дж. Мехон, А. Лаффер, Дж. Фридман, В. Танзи. В их трудах отражено значение налогового регулирования для обеспечения поступательного социально-экономического развития на протяжении последних десятилетий. Л. Лысяк, А. Мазараки, М. Кужелев, А. Никитишин, В. Макогон, Л. Сидельникова, И. Чугунов и другие украинские ученые разработали концепцию реализации налоговой политики в Украине в условиях трансформации экономической системы.

**Выделение неисследованных частей общей проблемы.** Дальнейшего исследования требует механизм налогового регулирования социально-экономического развития. Важной задачей государства является повышение результативности фискальных стимулов.

**Целью** статьи является совершенствование механизма формирования и реализации налогового регулирования социально-экономического развития страны в условиях структурных преобразований финансовой системы.

**Методология проведения исследования.** Использован системный подход и метод сравнительного анализа, синтеза, логический подход и метод научного абстрагирования. Применялись приемы статистического анализа при исследовании особенностей поступлений налогов и сборов в Государственный бюджет Украины.

**Результаты работы.** Осуществлен анализ влияния объема налоговых поступлений на динамику экономического развития за период 2011–2019 годов. Исследованы динамика и удельный вес переплаты налогов и сборов в Государственный бюджет Украины. Предложены направления совершенствования системы администрирования налогов. Обоснованы предложения по совершенствованию механизма налогового регулирования.

**Область применения результатов.** Выводы и результаты данной работы могут быть использованы при разработке налоговой политики государства, а также в учебно-научном процессе экономических факультетов высших учебных заведений.

**Выводы.** Налоговое регулирование является достаточно действенным рычагом влияния на динамику экономического развития и социальную стабильность общества. В базисе институциональных механизмов его реализации лежит множество перераспределительных отношений касательно общественного продукта. Развитие положений относительно прогнозирования и планирования мероприятий налоговой политики в условиях глобализации обеспечит возможность усилить адаптивность влияния налогового регулирования на экономическое развитие. С целью

совершенствования налогового регулирования при формировании доходов государственного бюджета целесообразно улучшить качество прогнозирования макроэкономических показателей развития страны и планирования налоговых поступлений, повысить действенность механизмов взыскания и предупреждения роста налоговой задолженности. Достаточно важным и актуальным является обеспечение сбалансированной налоговой политики, которая должна основываться на системном подходе к взаимодействию составляющих налоговых отношений, с учетом принципов фискальной достаточности, нейтральности, стабильности и экономичности налогообложения.

**Ключевые слова:** налоговое регулирование, налоговая политика, налоги, экономическое развитие, социальная стабильность.

## TAX REGULATION OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT

Koroviy Valeriy

**Relevance of research topic.** Tax regulation is a key factor in ensuring economic development and social stability through a balance of fiscal and stimulus functions. The sources of accumulation of funds of financial resources are the taxes in various forms, which is provided by the fiscal function. The priority is represented by the formation of strategic goals of tax policy to achieve the goals of public financial management. It is necessary, under the current conditions, to improve the structure of tax revenues of the budget.

**Formulation of the problem.** Further development of provisions for the development of a tax regulation mechanism will provide an opportunity to increase the degree of adaptability of the impact of taxation on the socio-economic environment. Important priorities in the activities of fiscal authorities are to improve the quality of the mechanism of tax administration, improving the model of the state tax risk-management.

**Analysis of recent research and publications.** The development of the mechanism of tax regulation was considered by foreign scholars, in particular, A. J. Auerbach, R. M. Byrd, E. M. Zolt, J. Mehon, A. Laffer, J. Friedman, V. Tanzi. Their work reflects the importance of tax regulation to ensure progressive socio-economic development over the past decades. L. Lysyak, A. Mazarak, M. Kuzhelev, A. Nikitishin, V. Makogon, L. Sidelnikova, I. Chugunov and other Ukrainian scientists have developed a concept for implementing of the tax policy in Ukraine in the context of economic system transformation.

**Selection of unexplored parts of the general problem.** The mechanism of the tax regulation of socio-economic development needs further research. An important task of the state is to increase the effectiveness of fiscal incentives.

The **aim** of the article is to improve the mechanism of formation and implementation of the mechanism of tax regulation of socio-economic development of the country in terms of structural changes in the financial system.

**Research methodology.** The system approach and the method of comparative analysis, synthesis, logical approach and method of scientific abstraction are used. Techniques of statistical analysis were used in the study of the peculiarities of tax revenues and fees to the State Budget of Ukraine.

**Results of work.** An analysis of the impact of the tax revenues on the dynamics of economic development for the period 2011-2019 was performed. The dynamics and the specific weight of the overpayment of the taxes and fees to the State Budget of Ukraine are studied. The directions of improvement of the system of tax administration are offered. Suggestions for improving the tax regulation mechanism are substantiated.

**Conclusions.** Tax regulation is a very effective lever of influence on the dynamics of economic development and the social stability. At the center of the institutional mechanisms of its implementation is a set of redistributive relations regarding the social product. The development of the provisions for forecasting and planning of the tax policy measures in the context of globalization will provide an opportunity to increase the adaptability of the impact of tax regulation on economic development. In order to improve tax regulation in the formation of budget revenues, it is advisable to improve the quality of forecasting macroeconomic indicators of the country's development and planning of the tax revenues, and to increase the effectiveness of mechanisms for collecting and preventing the growth of tax debt. It is quite important and relevant to ensure a balanced tax policy, which should be based on a systematic approach to the interaction of the components of tax relations, taking into account the principles of fiscal sufficiency, neutrality, stability and cost-effectiveness of taxation.

**Key words:** tax regulation, tax policy, taxes, economic development, social stability.

**JEL Classification:** G18, G28, O10.

**Актуальність дослідження.** Податкове регулювання є вагомим чинником, що забезпечує економічний розвиток та соціальну стабільність через баланс фискальної та стимулюючої функцій. Джерелами нагромадження фондів фінансових ресурсів є податки у різних формах, що і забезпечується фискальною функцією. Першочерговим є формування стратегічних цілей податкової політики для досягнення цілей державного фінансового управління. Необхідним за актуальних умов є удосконалення структури податкових надходжень бюджету. Рівень податкового навантаження в країні відображає суспільний вибір частки перерозподілу внутрішнього валового продукту через систему публічних фінансів. Процеси фінансової глобалізації обумовлюють уніфікацію систем оподаткування, спрощення механізмів адміністрування податків та розширення співробітництва у сфері протидії податковим правопорушенням. Важливим є здійснення заходів у сфері фискальної децентралізації, рівень ефективності якої, достатньою мірою, залежить від міжрегіональних диспропорцій соціально-економічного розвитку та технологічної структури економіки.

Циклічність, особливо для відкритої моделі економіки, на кшталт вітчизняної, також є фактором, який вносить корективи у структуру оподаткування на етапах рецесії та економічного відновлення, що здійснює вплив на загальний рівень фінансової ефективності. Важливим є удосконалення правил трансферного ціноутворення, розширення бази оподаткування податками на загальнодержавному та місцевому рівнях, покращення електронних сервісів взаємодії фінансових органів і платників податків.

**Постановка проблеми.** Від рівня обґрунтованості рішень у сфері управління і регулювання податків залежить активність суб'єктів економічної діяльності та перспективи соціально-економічного розвитку суспільства. Дослідження процесів формування та реалізації податкової стратегії потребує використання збалансованого підходу для досягнення макроекономічної стабільності. Інституційні зміни в податковій політиці та формування податкової стратегії мають на меті забезпечити залучення додаткових інвестицій у реальний сектор економіки. Подальший розвиток положень щодо розробки механізму податкового регулювання надасть можливість підвищити ступінь адаптивності впливу оподаткування на соціально-економічне середовище. Важливими пріоритетами в діяльності фінансових органів є покращення якісного рівня механізму адміністрування податків, удосконалення моделі державного податкового ризик-менеджменту.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питання розвитку механізму податкового регулювання розглядали зарубіжні науковці, зокрема А. Дж. Ауербах, Р. М. Бірд, Е. М. Золт, Дж. Мехон, А. Лаффер, Дж. Фрідман, В. Танзі [1-4, 12-13]. В їх доробку відображено вагомість податкового регулювання для забезпечення поступального соціально-економічного розвитку на протязі останніх десятиріч. Л. Лисяк, А. Мазаракі, М. Кужелев, А. Нікітішин, В. Макогон, Л. Сідельникова, І. Чугунов та інші українські вчені [6-9, 11] розробили концепцію реалізації податкової політики в Україні в умовах трансформації економічної системи. Водночас подальшого дослідження потребує механізм податкового регулювання соціально-економічного розвитку. Важливим завданням держави є підвищення результативності фінансових стимулів.

**Метою** статті є удосконалення механізму формування і реалізації механізму податкового регулювання соціально-економічного розвитку країни за умов структурних перетворень фінансової системи.

**Методологія проведення дослідження.** Використано загальнонаукові і специфічні методи дослідження, що дозволило реалізувати єдність наукового підходу. Використано системний підхід і метод порівняльного аналізу, синтезу, логічний підхід та метод наукового абстрагування. Застосовувалися прийоми статистичного аналізу при дослідженні особливостей надходжень податків і зборів до Державного бюджету України.

**Викладення основного матеріалу.** Податкова система країни раціонально адаптується до змін у структурі виробництва і споживання, оперативно відповідає на виклики екзогенного та ендогенного економічного середовища. Водночас вона має спиратися на систему фундаментальних положень і принципів, що зберігають свою актуальність і дієвість впродовж тривалого часу. Їх існування й дотримання пов'язується з необхідністю перманентного забезпечення оптимальної пропорції суспільного відтворення, стійкого економічного зростання та якісного підвищення громадського добробуту. Важливими пріоритетами податкової політики має стати формування інституційного середовища, яке б стимулювало економічний розвиток на основі структурно-інноваційних перебудов. Податкове регулювання безпосередньо впливає на пропорції розподільчих та перерозподільчих процесів у суспільстві, тому вплив податкової системи на національну економіку потребує мультикритеріального оцінювання. З одного боку, конфігурація податкової системи повинна забезпечувати генерування публічними інституціями достатніх фінансових ресурсів для виробництва благ та надання послуг. З іншого, фінансове регулювання діяльності економічних суб'єктів має носити прийнятний для них консенсусний характер, коли податкове навантаження не дестимулює підприємницькі ініціативи, а навпаки заохочує до сумлінного ведення бізнесу.

За умов соціально-економічних трансформацій актуалізуються питання вдосконалення методів та інституційних механізмів ефективного податкової політики. Від характеру поєднання структурних компонентів податкової системи, співвідношень складових фінансового регулювання залежить динаміка суспільно-виробничих процесів. Потреба модернізації вітчизняної податкової системи має виходити з цілей довгострокової концепції регулювання розвитку. У стратегічній перспективі векторами реалізації податкової політики в країнах ЄС домінують позафінансові цілі щодо забезпечення стійкого розвитку, макроекономічної стабільності, проведення структурних реформ, зростання добробуту і підвищення стандартів життя населення, поліпшення інвестиційного клімату, перманентне гарантування безпеки держави, бізнесу, громадян, підвищення якості медичних та освітніх послуг, захист екології тощо [11]. Темпи приросту валового внутрішнього продукту на душу населення можуть розглядатися у якості найзагальнішого індикатора економічного зростання. Залежність між значущими характеристиками фінансового простору країни, зокрема її податковою системою, та темпами економічного зростання можна оцінити із застосуванням кореляційно-регресійного аналізу.

З метою оцінювання впливу податкових надходжень зведеного бюджету на валовий внутрішній продукт застосуємо економетричні методи аналізу, використовуючи номінальні квартальні значення наведених вище показників у періоді 2011–2019 років. Відповідне кореляційно-регресійне рівняння визначає взаємозв'язок між обсягами номінального ВВП та податкових надходжень зведеного бюджету. Рівняння має вигляд:

$$y = 61096,06 + 3,280x, \quad R^2 = 0,931, \quad (1),$$

де  $y$  – обсяг номінального ВВП, млн грн;

$x$  – обсяг податкових надходжень зведеного бюджету, млн грн.

Виходячи з даного рівняння можна дійти висновку, що при збільшенні обсягу податкових надходжень зведеного бюджету на 1 млн грн обсяг номінального ВВП зростав на 3,280 млн грн у періоді з 2011 по 2019 рік при достатньому значенні скоригованого коефіцієнта детермінації. Дана залежність між досліджуваними показниками є статистично значущою. Позитивна залежність між вказаними індикаторами можлива виключно за умов достатньої фіскальної ефективності податкової системи. Критеріями останньої виступають імпліцитні ставки – співвідношення надходжень до податкової бази, визначеної згідно системи національних рахунків. Такі ставки розраховуються за класифікацією оподаткування виробничих факторів, враховуючи діючі пільги і кредити, що дозволяє диференціювати чистий ефект функціонування кожної групи податків – на працю, капітал та споживання. Фіскальна ефективність оцінюється також за коефіцієнтом результативності, який згідно практики ЄС є співвідношенням ефективної та номінальної ставок [6]. Вагомими заходами податкового регулювання, що спрямовано на інтенсифікацію економічного зростання є прискорення повернення відшкодування податку на додану вартість, зниження ставки єдиного соціального внеску, запровадження фіскальних стимулів при створенні нових робочих місць і працевлаштуванні молоді, надання розстрочення та відстрочення податкових зобов'язань, розробка галузевих податкових пільг, використання податкових кредитів на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи.

Основними напрямками трансформації податкової політики в контексті євроінтеграції є систематизація видів податків за принципом справедливого перерозподілу доходів, уніфікація норм їх справляння та адміністрування (зокрема щодо акцизного оподаткування), удосконалення процедур взаємодії платників із фіскальними інституціями тощо. При поглибленні глобалізації актуалізуються питання реформування податкової системи України з метою суттєвого збільшення її фіскальної ефективності. Альтернативним для традиційної вітчизняної податкової практики є перегляд підходів до прямого оподаткування, зокрема шляхом заміни податку на прибуток податком на виведений капітал. Така новація мала місце у деяких країнах ОЕСР, зокрема Великобританії та Естонії, а також в Гонконзі і Грузії. Так, на думку експертів, запровадження в Естонії податку на виведений капітал дозволило зробити її податкову систему найефективнішою та конкурентоздатною серед країн ОЕСР. Основними принципами формування системи податкового регулювання є фіскальна достатність, соціальна справедливість, мобільність, нейтральність, економічність, рівномірність та зручність сплати податків і зборів. Податкова політика повинна створювати найбільш сприятливі інституційні умови для ведення бізнесу в країні та податковий і митний простір, який не шкодить залученню прямих іноземних інвестицій, а також таких глобальних ресурсів розвитку як передові новітні технології, фінансова допомога, кваліфікована робоча сила.

Реалізація заходів податкової політики економічного розвитку, на основі системного підходу, має сприяти активізації інвестиційних процесів і технологічній модернізації економіки. Фіскальна інновація через запровадження податку на виведений капітал теоретично має вирішити низку неузгодженостей із чинною практикою, пов'язаних зокрема з: 1) невизначеністю базового показника при детермінації об'єкта оподаткування та складністю здійснення податкових коригувань; 2) недосконалістю процедур документальних перевірок; 3) існуванням схем ухилення від сплати податку, в тому числі шляхом неправомірного використання суб'єктами господарської діяльності спрощеної системи оподаткування та використанням офшорних компаній при експортно-імпортних операціях; 4) зниженням капіталізації підприємств; 5) обмеженням інвестиційно-інноваційної активності, ускладненням процесів кредитування; 6) подвійним оподаткуванням дивідендів, коли підприємство при виплаті останніх сплачує до бюджету авансовий платіж з податку на прибуток, якщо цей податок не було сплачено раніше, а пізніше отримувач сплачує ще й податок на доходи фізичних осіб. Запровадження податку на виведений капітал очікувано має призвести до: 1) спрощення методики обчислення об'єкта оподаткування шляхом усунення необхідності здійснення коригувань звітності; 2) імплементації транспарентного алгоритму відбору платників для перевірки; 3) елімінації неправомірних схем ухилення від оподаткування, суттєвого звуження можливостей щодо «оптимізації баз» без погіршення загальної якості підприємницького середовища; 4) можливості, в разі потреби, скерування всього прибутку підприємства на його капіталізацію; 5) ревіталізації інвестиційної діяльності, підвищення доступності кредитних ресурсів; 6) ліквідації практики подвійного оподаткування дивідендів.

Однак новація, пов'язана із податком на виведений капітал, не є безумовним та автоматичним вирішенням всіх наявних проблем податкової системи, вона не призведе моментального посилення фіскальної ефективності. Крім того, імплементація такого податку є контрверсійною з точки зору подальшої участі у плані BEPS. Запроваджуючи податок на виведений капітал, паралельно необхідно здійснювати пошук бюджетних компенсаторів, що могли б знизити небажані наслідки розбалансування фіскальної системи [11].

З метою удосконалення податкового регулювання при формуванні доходів бюджету країни доцільно покращити якість прогнозування макроекономічних показників розвитку країни та планування податкових надходжень, підвищити дієвість механізмів стягнення та упередження зростання податкової заборгованості суб'єктів господарювання. За умов нестабільності фінансової політики держави економічні агенти вимушені постійно перевіряти чинність норм фіскального законодавства з метою сумлінного і своєчасного нарахування та сплати відповідних зобов'язань. При цьому визначальною проблемою для них залишається об'єктивна неможливість якісного середньострокового планування діяльності в умовах надзвичайно мінливого законодавства. Для другої сторони досліджуваного процесу – фіскальних інституцій – перманентні зміни законодавства означають необхідність проведення додаткової та часто надлишкової консультативно-

роз'яснювальної роботи із платниками, що знову означає збільшення затрат часу, нераціональність бюджетних видатків.

Наведені аргументи не означають, що податкове законодавство має набувати ознак жорсткості й незмінності. Навпаки, модифікації відповідних легальних норм мають відбуватися у чіткій координації з трендами розвитку економіки. Однак економічні агенти повинні бути своєчасно поінформовані щодо можливих податкових новацій, які взагалі варто виносити на публічне обговорення із метою досягнення консенсусного значення. Оприлюднення державними інституціями середньо- та довгострокових планів діяльності дає змогу бізнес сектору закладати у відповідні документи реалістичні параметри фіскального середовища, якісніше прогнозувати очікуваний ефект від провадження господарської діяльності [7].

Згідно вітчизняних легальних норм будь-яке внесення змін до податкових норм можливе не пізніше 1 липня року, що безпосередньо передувє бюджетному періоду, у якому ці зміни мають імплементувалися. 6-місячний строк є достатнім для виваженої корекції норм, що базується на громадському їх обговоренні. Зрештою, питання податкової політики щільно координуються з проблематикою формування бюджету. Тому граничним строком внесення будь-яких змін може виступати дата подання до Верховної Ради проекту про державний бюджет на наступний період, тобто – 15 вересня.

Контроверсійність і мінливість законодавчих норм призводить до генерації та поступового накопичення фінансових ризиків як для платників (мікрорівень) у формі втрати їх фінансових ресурсів, так і для публічних інституцій (макрорівень) у формі недоотримання податкових надходжень. В контексті стратегії сталого розвитку національної економіки доцільним є формування такої політики податкового регулювання соціального та економічного розвитку, що раціонально поєднувала б інтереси мікро- та макроекономічних суб'єктів, мінімізувала вплив фактору невизначеності на перебіг базисних економічних процесів, через вигоду для економічних агентів автоматично досягала б стійкого економічного зростання.

В світлі сказаного особливої значущості набуває інтегральна категорія податкового ризику: для економічного суб'єкта вказаний ризик полягає в невизначеності щодо загального податкового навантаження співвідносно прогнозованої економічної результативності; для інституцій публічного адміністрування ризик проявляється у можливості економічних агентів використовувати нормативні положення із метою уникнення й ухилення від оподаткування. Вказані позиції є полярними, однак, у випадку провадження раціональної податкової політики, можуть досягати консенсусного значення.

Податкове планування є суттєвим елементом державної фінансової політики та повинно оцінюватися за критерієм ефективності. В загальному випадку ефективність податкового планування має відповідати умові (2):

$$Exp_{tp} + \sum ATC_{ap} + \sum_{i=1}^n TR_i < \sum ATC_{bp}, \quad (2)$$

де  $Exp_{tp}$  – публічні видатки на організацію і здійснення податкового планування;

$\sum ATC_{ap}$  – фактичний збір податкових надходжень після запровадження процедур і методик податкового планування;

$TR_i$  – податковий ризик за  $i$ -м критерієм;

$\sum ATC_{bp}$  – фактичний сумарний збір податкових надходжень до запровадження процедур і методик податкового планування.

За умов перманентного забезпечення принципу стабільності податкового законодавства економічні агенти своєчасно поінформовані стосовно змін базових параметрів фіскального простору. Аналізуючи феномен високої довіри економічних суб'єктів до інституцій публічного управління, Амато і Шин дійшли висновку, що у розвинених країнах економічні суб'єкти схильні більше довіряти вербальним інтервенціям органів державного управління, ніж поточній економічній практиці. Цей феномен дістав назву «сигналу високої довіри». Хоча дослідження авторів стосувалося переважно розвинених економік, воно заклало інституційні підвалини для формування податкових систем емерджентних економік. На мікрорівні суб'єкт спроможний керуватися: а) власними логічними побудовами; б) загальною парадигмою державної фінансової політики. На нашу думку, обидва вказані підходи мають бути конверговані в універсальний, що враховував би інтереси індивіда водночас у якості споживача та виробника бюджетних благ і послуг.

При формуванні доходів Державного бюджету України держава повинна враховувати інтереси головного суб'єкта податкової політики – платника податків і зборів, а тому важливо забезпечити оптимальне співвідношення структури податкових надходжень [10]. Необхідно запроваджувати комплекс заходів щодо обмеження виконання доходів бюджету країни за рахунок переоплати податків і зборів. За підсумками 2019 року сума переоплати податків і зборів до Державного бюджету України становила 38,00 млрд грн, а її частка у ВВП – 1,06 %, доходах Державного бюджету України – 3,81 %, його податкових надходженнях – 4,75 %. Частка переоплати податків і зборів до Державного бюджету України у ВВП за 2010-2019 роки складає 1,47 %, доходах Державного бюджету України – 6,08 %, його податкових надходженнях – 7,78 % (табл. 1).

Важливо враховувати, що переплата по податках і зборах, сприяючи забезпеченню податкової безпеки держави у короткостроковій перспективі, матиме негативні наслідки у середньо- та довгостроковій перспективі через деструктивний вплив на економічну безпеку платників податків і зборів, вилучаючи їхні обігові кошти. Податкові надходження бюджету країни, механізми їх формування, є важливими елементами сучасної системи бюджетно-податкової політики держави. В умовах економічних перетворень необхідно підвищувати роль та покращувати результативність податкового контролю як вагомій складової загального механізму

адміністрування податків і зборів, що дозволить посилити вплив податкової політики на формування доходів бюджету країни [6].

**Таблиця 1. Динаміка та частка переплати податків і зборів до Державного бюджету України у 2010–2019 роках**

|      | Сума,<br>млрд грн | Частка переплати податків і зборів до Державного бюджету України у: |                                          |                                                          |
|------|-------------------|---------------------------------------------------------------------|------------------------------------------|----------------------------------------------------------|
|      |                   | ВВП,<br>%                                                           | доходах Державного<br>бюджету України, % | податкових надходженнях Державного<br>бюджету України, % |
| 2010 | 14,88             | 1,33                                                                | 6,18                                     | 8,92                                                     |
| 2011 | 18,73             | 1,39                                                                | 5,95                                     | 7,16                                                     |
| 2012 | 21,07             | 1,44                                                                | 6,09                                     | 7,67                                                     |
| 2013 | 27,50             | 1,81                                                                | 8,11                                     | 10,47                                                    |
| 2014 | 35,44             | 2,23                                                                | 9,92                                     | 12,65                                                    |
| 2015 | 36,37             | 1,83                                                                | 6,80                                     | 8,88                                                     |
| 2016 | 31,83             | 1,33                                                                | 5,16                                     | 6,32                                                     |
| 2017 | 38,00             | 1,27                                                                | 4,79                                     | 6,06                                                     |
| 2018 | 37,06             | 1,04                                                                | 3,99                                     | 4,92                                                     |
| 2019 | 38,00             | 1,06                                                                | 3,81                                     | 4,75                                                     |

*Джерело: побудовано автором за даними Державної податкової служби України та Державної казначейської служби України*

На протязі тривалого часу податкові адміністрації високо розвинутих країн світу мають внутрішню організаційну побудову на основі функціонального підходу. Такий підхід базується на побудові організаційної структури та процесів адміністрування, виходячи із податкових функцій обліку платників податків, обслуговування платників податків, інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності податкових органів, перевірок та звірок тощо. Це дозволяє забезпечити стандартизацію процесів адміністрування, підвищувати їх ефективність та взаємодію з платниками податків і зборів. Необхідно в подальшому розвивати такий підхід поряд із сегментованою моделлю, яка враховує потреби різних груп платників податків і зборів. Оптимізація податкових платежів і ухилення від сплати податків є проявом неринкових форм економічної поведінки. З метою покращення якісного рівня адміністрування, як складової формування дохідної частини бюджету, необхідно забезпечувати мінімізацію податкового розриву як різниці між потенційною сумою усіх нарахованих платниками податків і зборів та фактично зібраною їх сумою. Результати роботи системи органів, що реалізують податкову та митну політику, засвідчують недостатню результативність заходів контрольно-перевірочної роботи, зумовлюють необхідність проведення дієвих змін у податковому контролі, удосконалення механізмів доперевірочного аналізу, підвищення якості реалізації матеріалів документальних перевірок [7].

Держава має адаптувати податковий механізм до нових методів та глибини інтеграційних процесів щодо введення господарської діяльності, кількості та стратифікації платників податків, технологічного прогресу. Реалізація зазначеного безпосередньо впливає на результативність адміністрування податків і зборів, підвищити яку можна за рахунок комплексного застосування інструментів ризик-менеджменту. Питання пошуку можливостей оптимального перерозподілу повноважень і фінансових ресурсів між центральними та місцевими органами влади та самоврядування є однією з найбільш актуальних з точки зору підвищення ефективності та стійкості бюджетної системи України.

**Висновки.** Податкове регулювання є достатньо дієвим важелем впливу на динаміку економічного розвитку і соціальну стабільність у суспільстві. В базисі інституційних механізмів його реалізації лежить множина перерозподільчих відносин з приводу суспільного продукту. При цьому динаміка, характер та масштаб редистрибутивних процесів визначає споживчу та інвестиційну поведінку економічних суб'єктів. Оптимальність фіскального регулювання полягає у визначенні компромісних для суспільства принципів, ставок та бази оподаткування. Розвиток положень щодо прогнозування і планування заходів податкової політики в умовах глобалізації забезпечить можливість посилити адаптивність впливу податкового регулювання на економічний і соціальний розвиток. З метою удосконалення податкового регулювання при формуванні доходів бюджету країни доцільно покращити якість прогнозування макроекономічних показників розвитку країни та планування податкових надходжень, підвищити дієвість механізмів стягнення та упередження зростання податкової заборгованості. Достатньо важливим і актуальним є забезпечення збалансованої податкової політики, що має ґрунтуватися на системному підході до взаємодії складових податкових відносин, з урахуванням принципів фіскальної достатності, нейтральності, стабільності та економічності оподаткування.

#### Список використаних джерел

1. Auerbach, A. J., Grinberg, I., Barthold, T. A., Bull, N., & Ekins, W. G. (2017). *Macroeconomic modeling of tax policy: A comparison of current methodologies*. *National Tax Journal*, 70, 819–836.
2. Bird, R. M., & Zolt, E. M. (2008). *Tax policy in emerging countries*. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 26 (1), 73–86.

3. Zwick, E., & Mahon, J. (2017). Tax policy and heterogeneous investment behavior. *American Economic Review*, 107 (1), 217–48.
4. Knack, S. (2009). Sovereign rents and quality of tax policy and administration. *Journal of Comparative Economics*, 37 (3), 359–371.
5. Freedman, J. (2015). Managing tax complexity: the institutional framework for tax policy-making and oversight. WP 15/08, 1–31.
6. Лисяк Л. В., Сук М. Т. Податкова політика розвинених країн та можливості її адаптації в Україні. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2018. № 15. С. 210–214.
7. Нікітішин А. О. Податкові надходження до місцевих бюджетів в умовах бюджетної децентралізації. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». 2018. № 2(29). С. 110–113.
8. Пасічний М. Методологічні засади формування фінансової політики країни. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2018. № 3. С. 116–130.
9. Chugunov, I., & Pasichnyi, M. (2018). Fiscal stimuli and consolidation in emerging market economies. *Investment Management and Financial Innovations*, 15 (4), 113–122. doi: 10.21511/imfi.15(4).2018.09.
10. Chugunov, I., & Makohon, V. (2019). Fiscal strategy as an instrument of economic growth. *Baltic Journal of Economic Studies*, 5(3), 213–217.
11. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки : монографія / за заг. ред. І. Я. Чугунова. Київ : Глобус-Пресс, 2018. 350 с.
12. Tanzi, V. (2008). The role of the state and public finance in the next generation. En: *Las finanzas públicas y el pacto fiscal en América Latina: documentos y ponencias presentados en el XX Seminario Internacional de Política Fiscal*. LC/L. 2977-P. 13–36.
13. Laffer, A. B. (2004). The Laffer curve: Past, present, and future. *Backgrounder*, 1765, 1–16.
14. Веб-портал Державної казначейської служби України: Інформація про виконання Державного бюджету України. URL: <http://www.treasury.gov.ua>
15. Державна служба статистики України: Економічна статистика / Макроекономічна статистика / Тенденції ділової активності. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

#### References

1. Auerbach, A. J., Grinberg, I., Barthold, T. A., Bull, N., & Ekins, W. G. (2017). Macroeconomic modeling of tax policy: A comparison of current methodologies. *National Tax Journal*, 70, 819–836.
2. Bird, R. M., & Zolt, E. M. (2008). Tax policy in emerging countries. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 26 (1), 73–86.
3. Zwick, E., & Mahon, J. (2017). Tax policy and heterogeneous investment behavior. *American Economic Review*, 107 (1), 217–48.
4. Knack, S. (2009). Sovereign rents and quality of tax policy and administration. *Journal of Comparative Economics*, 37 (3), 359–371.
5. Freedman, J. (2015). Managing tax complexity: the institutional framework for tax policy-making and oversight, WP 15/08, 1–31.
6. Lysiak, L. V., Suk, M. T. (2018). Podatkova polityka rozvynenykh krain ta mozhlyvosti yii adaptatsii v Ukraini [Tax policy of developed countries and opportunities for its adaptation in Ukraine], *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia* [Eastern Europe: Economics, Business and Management], 15, 210–214.
7. Nikitishyn, A. O. (2018). Podatkovi nadkhodzhennia do mistsevykh biudzhetyv v umovakh biudzhetnoi detsentralizatsii [Tax revenues to local budgets in the context of fiscal decentralization], *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii Ekonomichni nauky* [Scientific Bulletin of Kherson State University. Series Economic Sciences], 2 (29), 110–113.
8. Pasichnyi, M. (2018). Metodolohichni zasady formuvannia finansovoi polityky krainy [Methodological bases of formation of financial policy of the country], *Zovnishnya torhivlya: ekonomika, finansy, pravo* [Foreign trade: economics, finance, law], 2018. 3. 116–130.
9. Chugunov, I., & Pasichnyi, M. (2018). Fiscal stimuli and consolidation in emerging market economies, *Investment Management and Financial Innovations*, 15 (4), 113–122. doi: 10.21511/imfi.15(4).2018.09.
10. Chugunov, I., & Makohon, V. (2019). Fiscal strategy as an instrument of economic growth. *Baltic Journal of Economic Studies*, 5(3), 213–217.
11. Chuhunov, I. Ya. Kanieva, T. V. and Pasichnyi, M. D. (2018), *Biudzhethno-podatкова polityka u systemi rehuliuвання ekonomiky* [Fiscal policy in the system of regulation of the economy], Hlobus-Press, Kyiv, Ukraine.
12. Tanzi, V. (2008). The role of the state and public finance in the next generation. En: *Las finanzas públicas y el pacto fiscal en América Latina: documentos y ponencias presentados en el XX Seminario Internacional de Política Fiscal*. LC/L. 2977-P. 13–36.
13. Laffer, A. B. (2004). The Laffer curve: Past, present, and future. *Backgrounder*, 1765, 1–16.
14. Web portal of the State Treasury of Ukraine: Information on the State Budget's execution, available at: <http://www.treasury.gov.ua>.
15. State Statistics Service of Ukraine: Economic statistics / Macroeconomic statistics / Trends in business activity, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

**ДАНИ ПРО АВТОРА**

**Коровий Валерій Вікторович**, кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри фінансів, Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ  
e-mail: ndfi@knteu.kiev.ua  
orcid.org/0000-0002-0625-6547

**ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ**

**Коровий Валерий Викторович**, кандидат экономических наук, доцент, докторант кафедры финансов, Киевский национальный торгово-экономический университет, г. Киев  
e-mail: ndfi@knteu.kiev.ua

**DATA ABOUT THE AUTHOR**

**Koroviy Valeriy**, Ph.D. in Economical Science, Associate Professor, Doctoral student at the Department of Finance, Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv  
e-mail: ndfi@knteu.kiev.ua

УДК 336.14:378

<https://doi.org/10.31470/2306-546X-2020-47-155-164>

**РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

**Загірняк Д. М.,  
Кратт О. А.,  
Загірняк М. В.**

**Актуальність теми дослідження.** Державна влада турбується про вищу освіту, оскільки у цій сфері формується людський капітал. Турбота набуває скромних масштабів, оскільки макроекономічні показники вказують на відсутність економічних можливостей.

**Постановка проблеми.** Обмеженість державних коштів на фінансування вищої освіти потребує удосконалення витрачання бюджетних коштів.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Фінансування державою вищої освіти розглядається на макро- та мікрорівні з різних ракурсів.

**Виділення недосліджених частин загальної проблеми.** Відсутній зв'язок між державним фінансуванням вищої освіти на макrorівні та використанням державних коштів на мікрорівні.

**Постановка завдання, мети дослідження.** Удосконалено методику оцінювання фінансового забезпечення вищої освіти, яка дозволяє досягти конгруентності між механізмом держзамовлення та вибором споживачами освітніх послуг.

**Метод або методологія проведення дослідження.** Запропоновано методику оцінювання результативності фінансового забезпечення вищої освіти у просторі, який має параметри «освітній ступінь» і «галузь знань».

**Викладення основного матеріалу (результати роботи).** Визначено низьку результативність використання державних фінансових ресурсів стосовно спеціальностей і закладів вищої освіти Полтавської області. У сегменті «молодші спеціалісти» не вибрано 113 місць держзамовлення, а у сегменті «бакалаври» – 98 місць держзамовлення. За більшістю спеціальностей у сегментах ліцензійний обсяг не відповідає обсягу держзамовлення. Сегменти ринку освітніх послуг значно відрізнялися за обсягами держзамовлення. У сегменті «молодші спеціалісти» частка держбюджетних місць у обсязі попиту складала 85,16 %, частка у сегменті «бакалаври» – 60,24 %, а у сегменті «магістри» – 36,17 %. За допомогою держзамовлення держава стимулювала потенційних споживачів купувати освітні послуги. Держава не фінансувала реалізацію потенціалу ЗВО, спонукаючи їх комерціалізувати освітні програми.

**Галузь застосування результатів.** Сфера вищої освіти.

**Висновки.** Запропонована методика оцінювання забезпечує визначення результативності використання державних фінансових ресурсів щодо спеціальностей і закладів вищої освіти та вибору можливих альтернативних моделей розподілу обсягів держзамовлення для їх подальшого фінансування.

**Ключові слова:** вища освіта, державне замовлення, заклади вищої освіти, результативність, фінансування.

**РЕЗУЛЬТАТИВНОСТЬ ГОСУДАРСТВЕННОГО  
ФИНАНСИРОВАНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ**

**Загирняк Д. М.,  
Кратт О. А.,  
Загирняк М. В.**

**Актуальность темы исследования.** Государственная власть заботится о высшем образовании, поскольку в этой сфере формируется человеческий капитал. Забота приобретает скромные